

Hyggelig å være her !

Teknisk leder Geir Andersen

Drammen Eiendom KF.

Velkommen
til Drammen

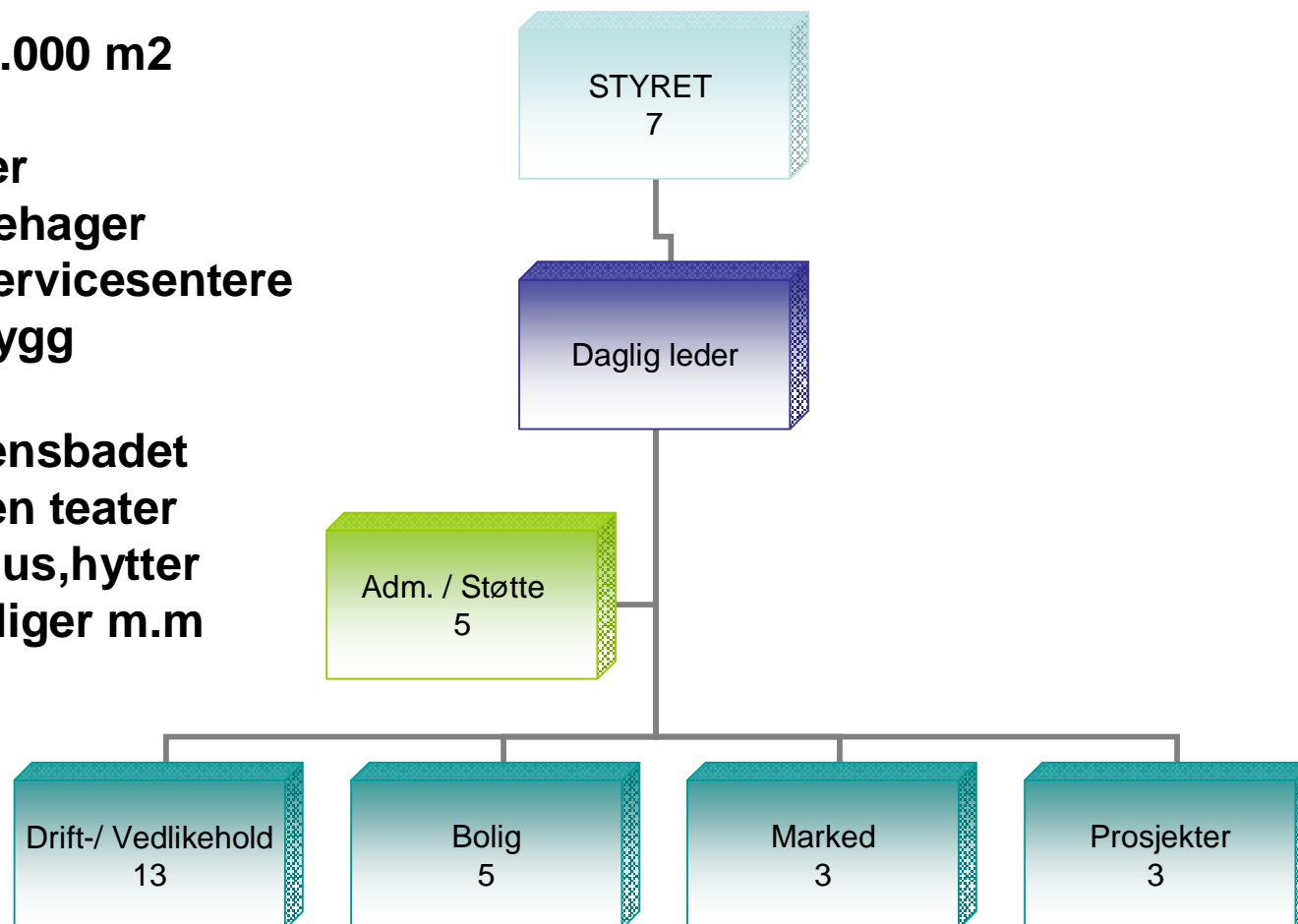

DRAMMEN
KOMMUNE

DRAMMEN EIENDOM KF

Eier 300.000 m²

21 Skoler
25 Barnehager
7 Bo - servicesentere
Idrettsbygg
Rådhus
Drammensbadet
Drammen teater
Bydelshus,hytter
1100 boliger m.m

Drammen
Eiendom KF

Det intelligente bygg – Passivhus mer enn isolasjon

DRAMMEN EIENDOM KF
Geir Andersen 26.08.10

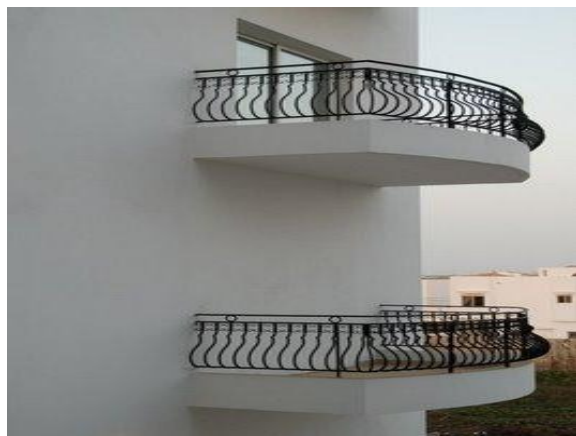
Prosjektledelse

- Økonomioppfølging
- Fremdrift, fremdrift og fremdrift
- Juridisk kunnskap ,diverse standarder m.m
- HMS , Rent og tørt bygg osv.

- Fagkunnskap innen :
  - Bygg
  - VVS
  - Elektro
  - Brann
  - Miljø ???
  - Systemintegrator, ivareta tverrfaglighet !!!

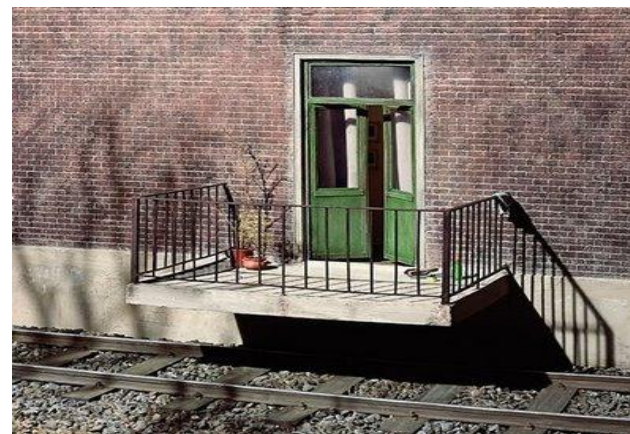
Den gode prosjektleder må ha respekt for fagene og evne til å samarbeide
– eller være et GENI !!!!

Eksempler fra en "uheldig" prosjektleder .

Redusert vindusareal – enøk

Tenk miljø – reis kollektivt !

Konkret sparetiltak – universal utforming.

Arealeffektivitet

UTVIKLING

Fokus på miljø - Det intelligente bygget er grønt.

- Spart kWh er miljøtiltak – ikke bare sparte kroner.
- Må redusere bruk av fossile energibærere.
- Vår vannkraft bør i mindre grad benyttes til varmeformål.

Teknisk forskrift stiller strengere krav til energibruk og energiforskyning

DRAMMEN
KOMMUNE

Fremtidig utvikling energibruk

Årlig forbruk Byggtype	TEK 10 Energi - ramme kWh/m2	Lavenergi kWh/m2	Passivbygg kWh/m2
Barnehager	140	110	65
Kontorbygg	150	130	95
Skolebygg	120	105	75
Sykehjem	215	165	100
Idrettsbygg	170	140	100
Kulturbygg	165	125	70

TEK 10 : Minimum 60 % ny fornybar energi

Dette krever tiltak på alle energiposter – og mye automatisering på tekniske installasjoner !!!!. **TVERRFAGLIGHET !!!!!**

DRAMMEN
KOMMUNE

Intelligent bygg som driftes godt.

**GOD BYGNINGSKROPP og
BEHOVSSTYRING**

Varme, ventilasjon, lys

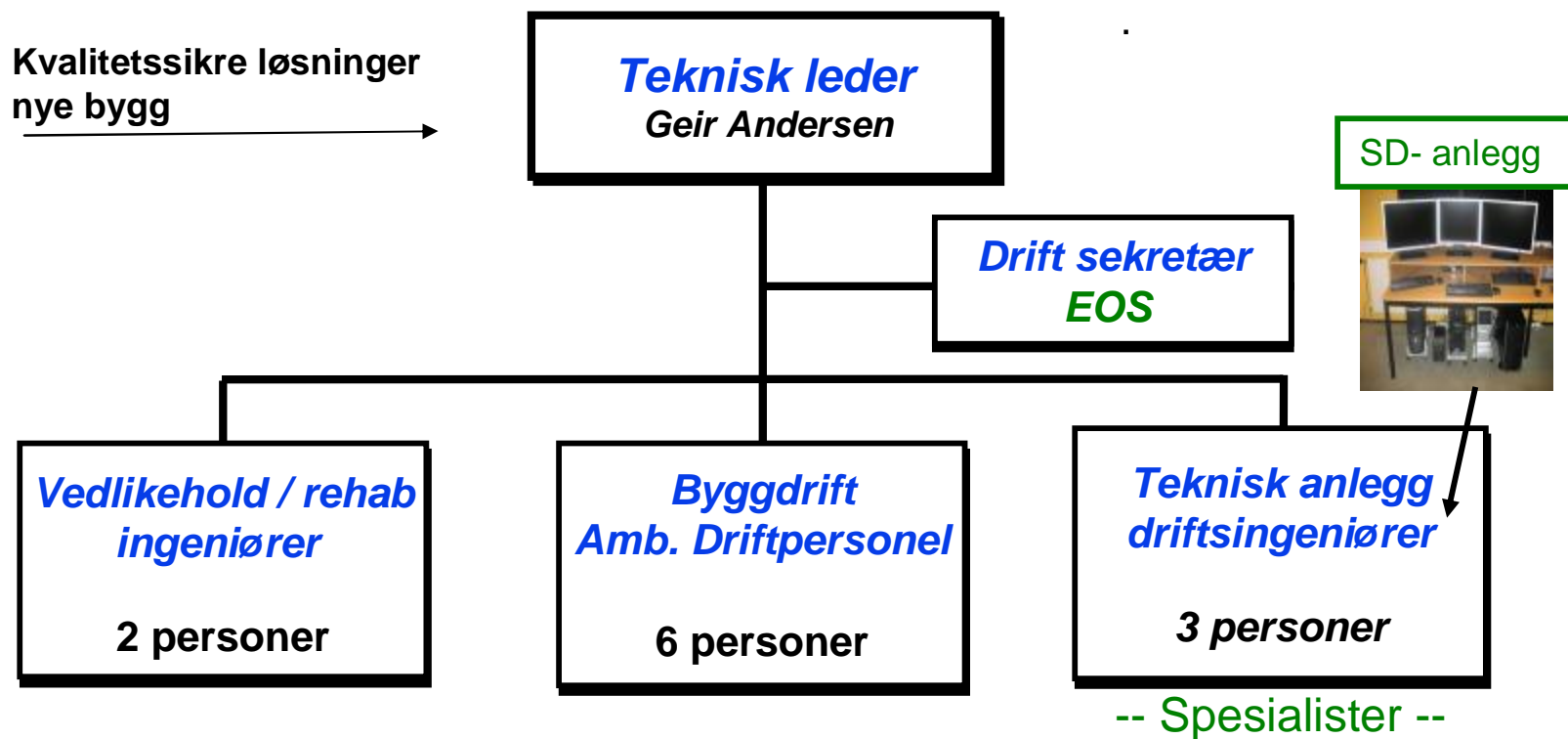
Bruk energi der den behøves, når den behøves

SD-anlegg og god kompetanse er verktøyet !

Handler mer om kompetanse enn kostnad !!!

MÅL : Godt inneklima, lavt energibruk, små klimautslipp !

Drammen Eiendom KF - 300.000 m2 bygg Drift og vedlikehold avdeling

Drammen Eiendom KF – Kommunens eiendomsbedrift.

Energi og miljøsentralen

Viktige dataverktøy

- SD –anlegg
- EOS-system
- Alarmsentral
- Brannvarsling
- FDV- system

65 bygg , styrt av **dyktige energipiloter.**

Hvis ikke SD og flinke folk ----- Bygge intelligente bygg ????

Et intelligent bygg og passivhus

Marienlyst skole

Facade Nord-Ost

- *Energiforsyning / nærvarmenett*
- *Bygningskropp og teknologi*
- *Inneklima utfordringer*
- *kostnader*

Norges mest energieffektive bygg ?

Marienlyst skole i Drammen

Norges første passivhus skole

Fasade Nord-Vest

Fasade Syd-Vest

127	A	F	02	25.08.09	C
Fasader 02_tegi og puss					
ARBEIDSTEGNING					
					
					

Kr 223 mill inkl mva – 6500 m².

Det intelligente bygg – Passivhus mer enn isolasjon

DRAMMEN EIENDOM KF
Geir Andersen 26.08.10

Drammensbadet

Nærvarmenett Marienlyst

"Solfanger"

Ny skole

Marienlyst nærvarmenett - Eget Kraftverk

Lakerør isbane/solfanger

Varmepumper

Også fjernvarme fra 2 stk fjernvarmevekslere

Et godt bygg å være i med lavt energibruk!

- **Sikre inneklima**
  - Simulering av termisk komfort
  - Overtemperatur / Interne laster
- **Løsninger**
  - Utvendig solavskjerming
  - Frikjøling via ventilasjon
  - Lufteluker / røkvifter
  - Takvinduer krevde tiltak
  - Lysarmaturer
  - Kjøling via gulvvarmssystem

DRAMMEN
KOMMUNE

Marienlyst skole - Norges første passivhuskole

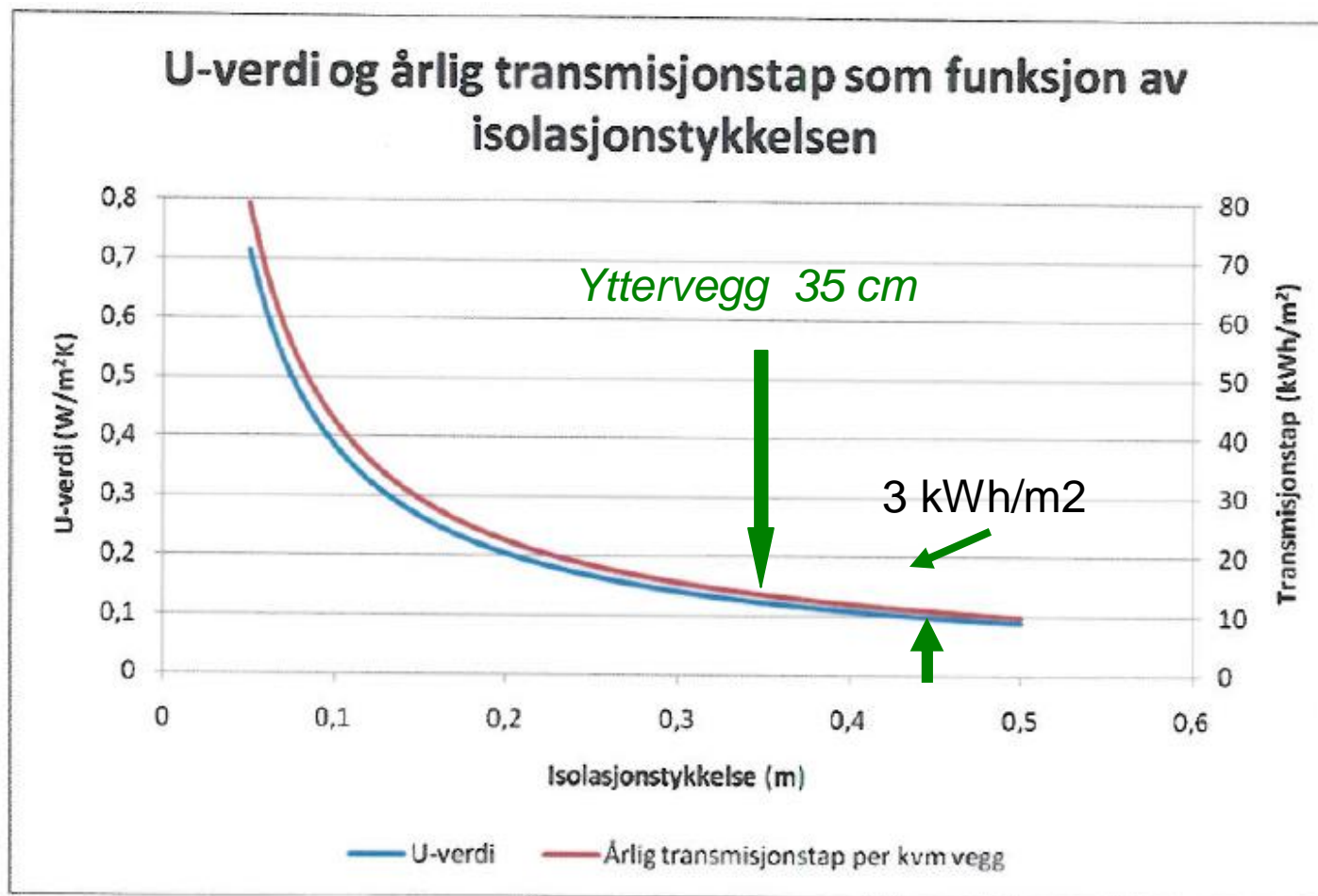
Bygningskropp

Isolering	TEK 07 Isolering	TEK 07 Krav U-verdi	Marienlyst skole	Marienlyst skole U-verdi
Vegg	250 mm	0,18	350 mm	0,13
Tak	300 mm	0,13	530 mm	0,10
Gulv	200 mm	0,15	800 mm Leca + randisolering	0,07
Kuldebroer		0,07		0,01
Vinduer - U verdi	2 lags	1,2	3 lags	0,80
Lekkasjetall	1,5	1,5 oms/t		0,6 oms/t

DRAMMEN
KOMMUNE

Marienlyst skole: Effekt av isolering

Forutsetninger: Drammens klima, driftstid: 18 timer pr. døgn med 20c og 6 timer nattsinking pr. døgn på 17c. Effekt av reduserte kuldebroer ikke medtatt.

Fyranlegg

- **Fjernvarme**
  - Varmepumper fra sjø (Under bygging)
  - Bioanlegg
- **Nærvarme**
  - Varmepumper fra gressbane (solvarme)

Bygget skal levere overskuddsvarme til badet via nærvarmenett

DRAMMEN
KOMMUNE

Ventilasjon

- Balansert behovsstyrte anlegg
  - Høy gjenvinning (Roterende)
  - Lav SFP faktor (Dimensjonert etter 444)
  - Varmebatteri (Tilstrekkelig luftmengde når kaldt)

- Behovstyring (Også for Intern kontroll)
  - Co2 for personbelastning.
  - Temp for frikjøling.
  - Tilstedeværelsedetektor.

- Naturlige / "Hybride" ved overtemperatur
  - Takluker , røykventilasjon

DRAMMEN
KOMMUNE

Varmeanlegg.

- Vannbaserte systemer.
  - Gulvarme – og kjøling sommer
  - Krav til reguleringsevne -treghet
- Styring
  - Tempkontroll ved romregulering via SD , samspill med ventilasjon.- frikjøling
  - Forske på effekt av natt, helge og ferier senking.

Lys anlegg.

- **Lavenergi lyskilder (T5, PL, LED)**

- **Avansert behovsstyring**
  - Bryter av/på - Bevegelsesdetektor som slår av
  - Bevegelsesdetektor som slår på/av
  - Modulerende dagslystyring
  - Instillt luxnivå
  - Dimming av brukere
  - Scenariostyring
  - Tidstyring
  - Fotocelle / Astro-ur

Plassering lysbryter

Opal skjerm – fy !

DRAMMEN
KOMMUNE

Marienlyst skole - Norges mest energieffektive bygg ?

Bygningskropp

- Svært god isolert
- Lite lekkasje - tett
- Lavenergivinduer

Tekniske anlegg

- **Fyranlegg**
  - Fjernvarme og Nærvare (Bio- energi og solenergi – **lavutslipp co2 !!!**) .
- **Ventilasjonssystemer**
  - Balansert behovsstyrte anlegg med høy gjenvinning (+80 %) og lav SFP faktor
- **Varmeanlegg.**
  - Gulvarme med god reguleringsevne
  - Hente varme fra bygget for å levere det til Drammensbadet
- **Lys anlegg.**
  - Lyskilder med lavt forbruk (T5, PL,LED) . Behovsstyrte anlegg med bevegelse detektor som slår av (Aktiv handling på /av) Modulerende daglysstyring . Demping.

Rammekrav i TEK 135 kWh/m² (Nå 120) - Mål 65 kWh/m²

DRAMMEN
KOMMUNE

Marienlyst skole - Passivhus

Energipost	TEK 07 Ramme*	Sintef rapport 42*	Simien beregning*	Levert energi**
Romoppvarming	39	14,8	11,3	13,5
Ventilasjon varme	27	0	1,6	1,9
Tappevann varme	10	9,8	6,9	7,7
Vifter og pumper	25	8,5	10,6	10,6
Belysning	22	12,9	17,7	17,7
Teknisk utstyr	13	8,6	13,3	13,3
Romkjøling	0	0	0	0
Sum	137	54,6	61,4	64,7

* Netto energibehov i hht NS 3031

** Levert energi beregnet med systemvirkningsgrader fra NS 3031

DRAMMEN
KOMMUNE

Marienlyst skole -passivhus skole – **DYRT ?**

Bygningskropp

- **Svært god isolert** Merkostnad ?
  - Vegg 10 cm ekstra , 2012 m2
  - Tak 15 cm ekstra , 2436 m2
  - Gulv 15 cm ekstra , 2633 m2
- **Lite lekkasje – tett** Merkostnad ?
  - Ekstra plast , spesialgjennomføringer.
  - Godt håndverk - trykktesting , tett oppfølging.
- **Lavenergivinduer og dører**
  - Fra u-verdi 1,2 til 0,8 , merkostnad 10-15 %

Tekniske anlegg

- **Ventilasjonsystemer**
  - Balansert behovsstyrte anlegg med høy gjenvinning (+80 %) og **lav SFP** faktor
- **Varmestyring.**
  - Rom regulering Co2 / temp på varme / ventilasjon (Frikjøling). Årstidsregulering
- **Lys anlegg.**
  - Lyskilder med lavt forbruk (T5, PL,LED) . Behovsstyrte anlegg med **bevegelse detektor** som slår av (Aktiv handling på /av) **Modulerende daglysstyring** . Demping.

DRAMMEN
KOMMUNE

Kostbare behovsstyringer ?

- Styringstavler og automatikk - 1 % av byggekost
- Intelligent del – 0,3 %
- +Spjeld , trykkfølere kobling, montasje
- SD- andel - 0,1 % (inkl andel sentral)

Kostbar drift ?

- Kjøp av tjenester
- Egen tid

Sentralisert drift med kompetanse

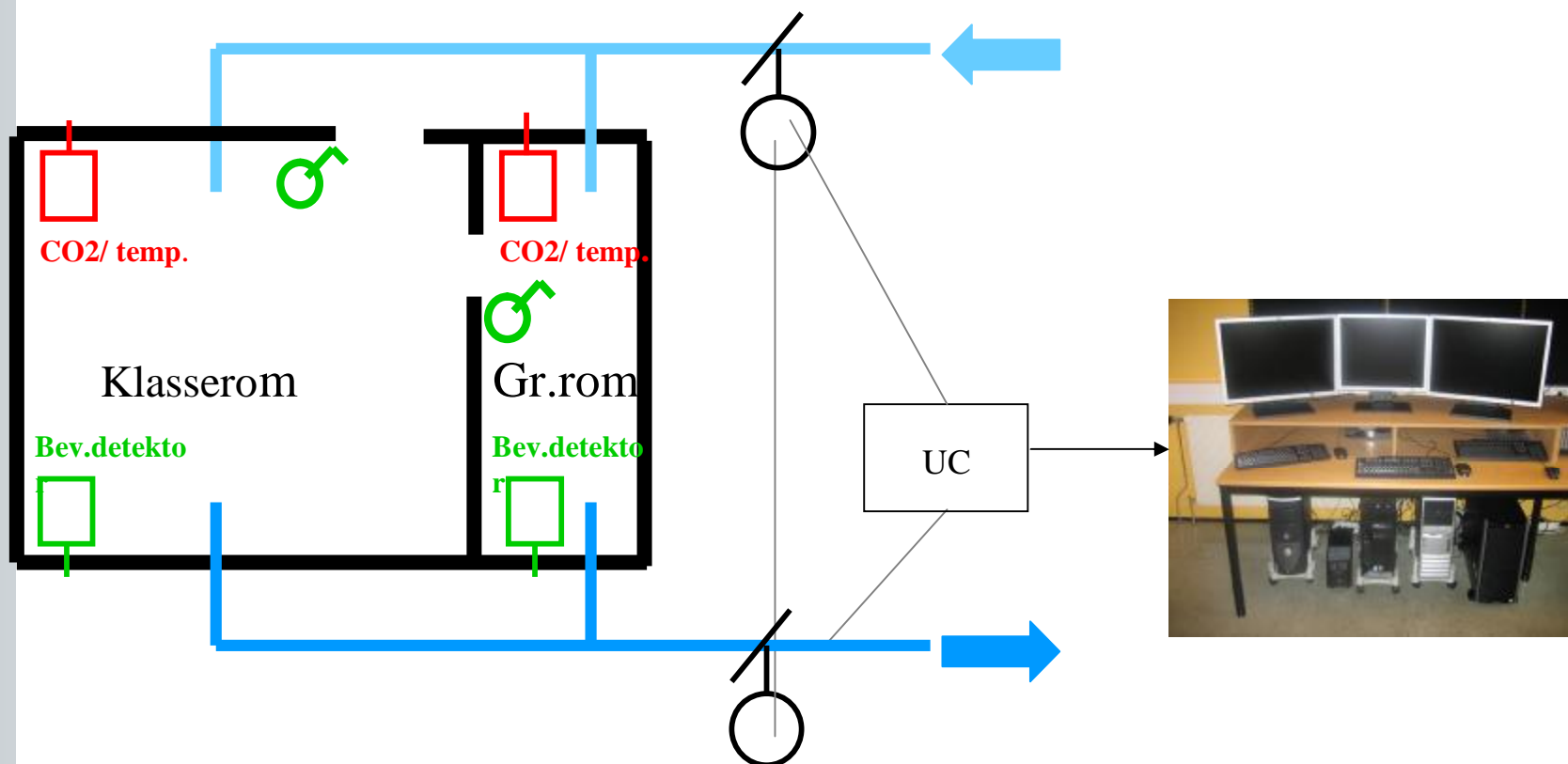
Frekvens-
omformer

Styretavle

Teknikk og økonomi Behovsstyring !!!

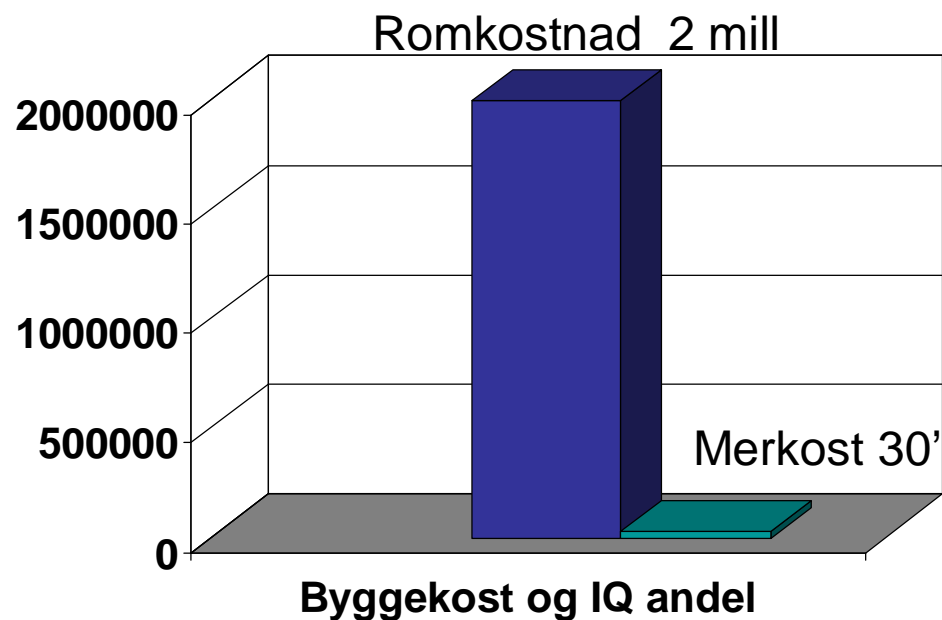

DRAMMEN
KOMMUNE

Klasserom

Økt kostnad intelligent styring -Behovstyring

DRAMMEN
KOMMUNE

Besparelser

- **Energisparing.**
- **Lavere service og driftkostnader.**
- **Effektiv organisering – riktig ressursbruk.**
- **Godt inneklima – lavere sykefravær.**
- **Lave klimautslipp – miljøgevinst.**

Norges mest energieffektive bygg ?

Marienlyst skole

Fasade Nord-Øst

Norges største passivhus

Drammensbadet

Overskuddsvarme fra utstyr
og elever vil varme
bassengene

Norges største badeanlegg.

”Velkommen til kortreist sydentur”